
પ્રવચન નં. ૨૬૬ ગાથા-૧૮૦થી૧૮૨, શ્લોક-૧૨૯, ૧૩૦

શુક્રવાર, અષાઢ સુદ ૫, તા. ૨૯-૦૬-૧૯૭૯

(‘સમયસાર’, ‘સંવર અધિકાર’ની) છેલ્લી ગાથાનો ભાવાર્થ. ‘જીવને જ્યાં સુધી આત્મા ને કર્મના એકપણાનો આશય છે...’ આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ શુદ્ધ એનો કર્મની સાથે એકત્વબુદ્ધિ છે, રાગ સાથે (એકત્વબુદ્ધિ છે). રાગનો વિકલ્પ ઉઠે ચાહે તો પુણ્યનો હોય કે પાપનો (હોય) પણ રાગ સાથે આત્માને એકત્વબુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ છે. છે ? જુઓ !

‘ભેદવિજ્ઞાન નથી...’ અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. જ્યાં સુધી ભગવાનઆત્મા પવિત્રતાનો પિંડ છે એને અપવિત્રતા રાગાદિની એકતાબુદ્ધિ છે એટલે કે ભેદજ્ઞાન નથી, એનાથી જુદો છે, જુદો છે એવું જુદાનું ભાન નથી, ‘ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ,...’ લ્યો, બહુ ટૂંકી વાત છે. સ્વદ્રવ્યમાં પરદ્રવ્યનો કોઈપણ અંશ, રાગઅંશ હો, પુણ્યઅંશ કે શરીર કે કર્મ, કોઈપણ પરદ્રવ્યનો એક અંશ આત્માની સાથે એકત્વબુદ્ધિ છે એ મિથ્યાત્વ ભાવ છે. કેમકે દ્રવ્યે બેય તદ્દન જુદા (છે). અને અંદર વિકાર થાય એ પણ તત્ત્વ - જ્ઞાયકતત્ત્વથી જુદું તત્ત્વ છે. પુણ્ય-પાપનો ભાવ જ્ઞાયકભાવથી જુદું તત્ત્વ છે. જુદાને એકપણાની માન્યતા.. આહા..હા...! એ મિથ્યાત્વ

છે. આહા..હા...!

‘ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અવિરતિ...’ ત્રણ દોષ લીધા. ‘અને યોગસ્વરૂપ...’ યોગની એકતા. ત્યાં સુધી એને યોગની એકતાબુદ્ધિ છે. આહા..હા...! એનો જે અધ્યવસાય— એકત્વબુદ્ધિ એને ‘વર્તે છે,...’ રાગ સાથે, અવિરત સાથે, કષાય સાથે અને યોગ સાથે એકત્વબુદ્ધિ વર્તે છે ત્યાં સુધી તે મિથ્યાદષ્ટિ છે, ત્યાં સુધી એને જૈનદર્શનની ખબર નથી. આહા..હા...! આવું આકરું છે.

‘મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અવિરતિ...’ ત્રણ દોષ કીધા અને ‘યોગ...’ (એટલે) કંપન એ પણ છે, એની સાથે એકત્વબુદ્ધિ છે. સમ્યગ્દર્શન થતાં આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, એનો અનુભવ થતાં મિથ્યાત્વનો એકત્વપણાનો નાશ, અવિરતિનો પણ એટલે અંશે નાશ, યોગનો પણ એટલે અંશે નાશ થઈ જાય છે. એકત્વબુદ્ધિનો જે ભાવ છે એટલો નાશ થઈ જાય છે. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ?

એ ‘અધ્યવસાનથી રાગદ્વેષમોહરૂપ આસ્રવભાવ થાય છે,...’ લ્યો ! એ અધ્યવસાન એકત્વબુદ્ધિથી ચાહે તો મિથ્યાત્વ, અવ્રત, કષાય કે યોગ (હોય) બેની એકત્વબુદ્ધિથી. આત્મા અને એ વિકાર બે ભિન્ન છે છતાં બેમાં એકત્વબુદ્ધિથી અધ્યવસાય જે એકત્વબુદ્ધિ થાય છે એ અધ્યવસાનથી રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ આસ્રવભાવ થાય. એને લઈને રાગ-દ્વેષ અને મિથ્યાત્વનો ભાવ થાય.

‘આસ્રવભાવથી કર્મ બંધાય...’ આ..હા..હા...! આ તો એનો ક્રમ કહે છે. રાગ-દ્વેષ-મોહથી આસ્રવ થાય, નવા આવરણ આવે અને તેથી કર્મ બંધાય. આહા..હા...! ‘કર્મથી શરીરાદિ નોકર્મ ઉત્પન્ન થાય છે...’ એ કર્મને લઈને આ શરીર, વાણી ઉત્પન્ન થાય. અહીંયાં તો બે ભાગ પાડવા છે ને ! શરીરની અવસ્થા શરીરથી છે પણ છતાં એ અવસ્થાને જ્યાં સુધી યોગની ક્રિયાને અથવા રાગને પોતાનો માને છે ત્યાં સુધી તે અધ્યવસાય બંધનું કારણ છે. એ કર્મબંધનું કારણ છે, એ કર્મ છે (એ) નોકર્મ – શરીરનું કારણ છે. છે ? ‘અને નોકર્મથી સંસાર છે.’ શરીરથી સંસાર છે. કારણ કે એના ઉપર લક્ષ જશે એટલે એના પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયો તરફ (ઉપયોગ જાય એ) શુભ કે અશુભ છે. ઈ સંસાર છે. આહા..હા...!

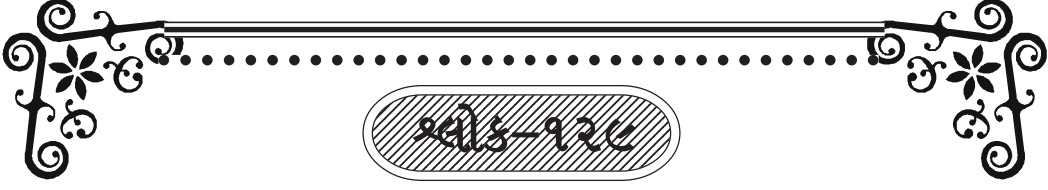
‘પરંતુ જ્યારે...’ હવે સવળી વાત છે. ‘તેને આત્મા ને કર્મનું ભેદવિજ્ઞાન થાય છે...’ મૂળ ચીજ આ. ભેદવિજ્ઞાન કરવું એ મૂળ ચીજ છે. પ્રથમમાં પ્રથમ. કેમકે મૂળથી અનાદિથી રાગાદિથી એકત્વબુદ્ધિ છે. ચાહે તો દયા, દાન, વ્રતના પરિણામ હો એ રાગ છે, વિકલ્પ છે. એનાથી એકત્વબુદ્ધિ અનાદિથી ચાલી આવે છે. આ..હા...! એથી એને ભેદવિજ્ઞાન નથી. ‘જ્યારે તેને આત્મા ને કર્મનું ભેદવિજ્ઞાન થાય છે...’ શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાનનો અનુભવ થતાં એ ભેદજ્ઞાન થયું. રાગનો અનુભવ જે હતો એ છૂટીને આત્માનો અનુભવ થયો એ ભેદજ્ઞાન થયું. આહા..હા...! અંશે પણ આત્માના શાંતિ ને આનંદનું વેદન આવ્યું એ રાગથી ભેદજ્ઞાનથી

આવ્યું. આહા..હા...!

‘ત્યારે શુદ્ધ આત્માની...’ પ્રાપ્તિ થાય છે. આત્મા અને કર્મનું ભેદજ્ઞાન થાય (ત્યારે શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ થાય). આ સંવર થવાનો ક્રમ, ધર્મ થવાનો ક્રમ (છે), એમ કહે છે. આહા..હા...! પહેલું આ કાંઈક દયા ને વ્રત ને તપ ને ભક્તિ કરીએ તો પછી કાંઈક ધર્મ થશે એ માન્યતા મિથ્યાદષ્ટિની (છે). વિકાર અને સ્વભાવની એકતાબુદ્ધિ (છે) ત્યાં સુધી મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...! અને મિથ્યાત્વને કારણે બીજા સાથે અનેક પ્રકારના અધ્યવસાયની એકતાબુદ્ધિ છે. પણ જ્યારે ભેદજ્ઞાન થાય ત્યારે શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ થાય. ઉપલબ્ધિ એટલે પ્રાપ્તિ. રાગ અને પુણ્યાદિના પરિણામની પ્રાપ્તિ હતી ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ હતું. આહા..હા...! કેમકે ત્યાં એની દષ્ટિ હતી. પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પોની પ્રાપ્તિ (હતી) ત્યાં સુધી તેની દષ્ટિ ત્યાં હતી. એની દષ્ટિ છૂટીને ભેદજ્ઞાન થતાં આત્માના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થઈ એને અહીંયાં ભેદજ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન કહે છે. આહા..હા...! આવો ધર્મ છે. ધર્મની શૈલી બહુ ઝીણી છે.

શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ થાય (અને) ‘મિથ્યાત્વાદિ અધ્યવસાનોનો અભાવ થાય...’ એટલે પરની સાથે એકત્વબુદ્ધિનો અભાવ થાય. ચાહે તો યોગ હોય તોપણ એકત્વબુદ્ધિનો તો અભાવ છે. આહા..હા...! કષાય હોય તો એનાથી એકત્વબુદ્ધિનો અભાવ છે, યોગ હોય, કંપન છે પણ એનાથી એકત્વબુદ્ધિનો અભાવ છે. આહા..હા...! અજોગ તો ચૌદમે ગુણસ્થાને થાય. અહીંયાં જ્યારે ભેદજ્ઞાન થયું છે ત્યારે તો મિથ્યાત્વ, અવ્રત, કષાય ને યોગ, બધાથી જુદો પડ્યો છે. તેથી યોગના કંપનથી પણ એકત્વ છૂટી ગયું છે. યોગ ને કષાય રહ્યો પણ એનાથી એકત્વબુદ્ધિ છૂટી ગઈ છે. આ..હા...! આવો માર્ગ છે.

‘અધ્યવસાનના અભાવથી રાગદ્વેષમોહરૂપ આસ્રવનો અભાવ થાય છે.’ મિથ્યાત્વ આદિ પરની સાથે એકત્વબુદ્ધિનો અધ્યવસાય ગયો ત્યારે તેને આસ્રવનો અભાવ થાય. રાગ-દ્વેષ-મોહના આસ્રવનો (અભાવ થાય છે). ‘આસ્રવના અભાવથી કર્મ બંધાતાં નથી,...’ અને ભાવઆસ્રવ થતો નથી એથી એને નવા કર્મ બંધાતા નથી. અને ‘કર્મના અભાવથી શરીરાદિ નોકર્મ ઉત્પન્ન થતાં નથી...’ કર્મના અભાવથી શરીરાદિની પ્રાપ્તિ થતી નથી ‘અને નોકર્મના અભાવથી સંસારનો અભાવ થાય છે.’ શરીરનો અભાવ થતાં મુક્તિ થાય છે. આહા..હા...! ‘આ પ્રમાણે સંવરનો અનુક્રમ જાણવો..’ ધર્મની પ્રાપ્તિથી ઠેઠ વૃદ્ધિ (થાય) એનો આ પ્રમાણે ક્રમ જાણવો. આહા..હા...! પહેલા કોઈ ભગવાનની ભક્તિ ને પૂજા ને વ્રત ને તપ કરે અને પછી સંવર થાય એમ નથી. ઈ તો આસ્રવ છે. નાનામાં નાના યોગનું કંપન, એની સાથે એકત્વબુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ અધ્યવસાય છે. આહા..હા...! એટલે કે જ્યાં સુધી પર્યાય ઉપર બુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી એને રાગ અને યોગની એકતાબુદ્ધિ છે અને તે દષ્ટિ ફરીને દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપર દષ્ટિ કરી ત્યારે તેને યોગના કંપનની અને કષાયની એકતાની બુદ્ધિનો નાશ થાય છે. આહા..હા...! આવું કામ છે. ‘આ પ્રમાણે સંવરનો અનુક્રમ જાણવો..’ લ્યો !

(ઉપજાતિ)

સમ્પદાતે સંવર ણ સાક્ષા-
 ચ્છુદ્ધાત્મતત્ત્વસ્ય કિલોપલમ્ભાત્ ।
 સ ભેદવિજ્ઞાનત એવ તસ્માત્
 તદ્ભેદવિજ્ઞાનમતીવ ભાવ્યમ્ ॥૧૨૯॥

સંવર થવાના ક્રમમાં સંવરનું પહેલું જ કારણ ભેદવિજ્ઞાન કહ્યું છે તેની ભાવનાના ઉપદેશનું કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- (એષ: સાક્ષાત્ સંવર:) આ સાક્ષાત્ (સર્વ પ્રકારે) સંવર (કિલ) ખરેખર (શુદ્ધ-આત્મ-તત્ત્વસ્ય ઉપલમ્ભાત્) શુદ્ધ આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિથી (સમ્પદાતે) થાય છે; અને (સ:) તે શુદ્ધ આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ (ભેદવિજ્ઞાનત: એવ) ભેદવિજ્ઞાનથી જ થાય છે. (તસ્માત્) માટે (તત્ ભેદવિજ્ઞાનમ) તે ભેદવિજ્ઞાન (અતીવ) અત્યંત (ભાવ્યમ્) ભાવવાયોગ્ય છે.

ભાવાર્થ :- જીવને જ્યારે ભેદવિજ્ઞાન થાય છે અર્થાત્ જીવ જ્યારે આત્માને અને કર્મને યથાર્થપણે ભિન્ન જાણે છે ત્યારે તે શુદ્ધ આત્માને અનુભવે છે, શુદ્ધ આત્માના અનુભવથી આસ્રવભાવ રોકાય છે અને અનુક્રમે સર્વ પ્રકારે સંવર થાય છે. માટે ભેદવિજ્ઞાનને અત્યંત ભાવવાનો ઉપદેશ કર્યો છે. ૧૨૯.

શ્લોક ૧૨૯ ઉપર પ્રવચન

‘સંવર થવાના ક્રમમાં સંવરનું પહેલું જ કારણ...’ લ્યો ! પહેલું કયું કારણ ? ધર્મ થવમાં પહેલું કારણ શું ? ધર્મ કહો કે સંવર કહો. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને શાંતિની પ્રાપ્તિ કહો કે સંવર કહો કે ધર્મ કહો. એ ‘સંવરનું પહેલું જ કારણ ભેદવિજ્ઞાન કહ્યું છે...’ છે ? પહેલું કારણ આ કરવું ને પછી આ કરવું એમ નથી. પહેલા રાગ - દયા પાળવી, ભક્તિ કરવી, દેવ-ગુરુનો વિનય કરવો એમ કહ્યું નથી. આહા...હા...! પહેલું જ ભેદવિજ્ઞાન કારણ છે. આહા...હા...! ‘સંવર થવાના ક્રમમાં સંવરનું પહેલું જ કારણ ભેદવિજ્ઞાન કહ્યું છે...’ બહુ

સરસ છે વાત.

મુમુક્ષુ :- આત્માનું ધ્યાન કરવું ઈ પહેલું કારણ નહિ ?

ઉત્તર :- પહેલું આત્મા તરફનું વલણ કરવું અને પરની એકતા તોડવી એ ભેદજ્ઞાન. જુઓને આમાં લખ્યું છે ને ? કેમકે અનાદિથી શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વભાવ અને રાગાદિ, કષાયાદિ કે યોગાદિથી એકત્વબુદ્ધિ છે. એ અનાદિથી છે. એનું ભેદવિજ્ઞાન પહેલું છે. આ..હા...! કાંઈક કરવાનું છે એ નહિ. ભલે ભેદવિજ્ઞાન પહેલું વિકલ્પવાળું હોય છે, વિકલ્પવાળું ભેદજ્ઞાન હોય. ખરું ભેદજ્ઞાન (તો) પછી વિકલ્પ તૂટીને નિર્વિકલ્પ (આનંદનો) અનુભવ થાય એ ભેદજ્ઞાન.

‘કળશટીકા’માં ભેદવિજ્ઞાનના બે પ્રકાર પાડ્યા છે. આ..હા...! બુદ્ધિપૂર્વક જ્યાં સુધી ભેદજ્ઞાન કરવાનું છે, બુદ્ધિપૂર્વક જ્યાં સુધી રાગ ને દ્વેષ ને જોગને ભિન્ન કરવાનું છે ત્યાં સુધી વિકલ્પ છે. એ વિકલ્પરહિત થઈને શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ થાય ત્યારે એને સંવર અને સમકિત થાય. આહા..હા...!

હવે, ‘સંવર થવાના ક્રમમાં...’ સંવર – ધર્મ થવાના ક્રમમાં. મોક્ષનો માર્ગ થવાના ક્રમમાં. આહા..હા...! ‘સંવરનું પહેલું જ કારણ ભેદવિજ્ઞાન કહ્યું...’ આહા..હા...! ધર્મનું પહેલું કારણ ભેદવિજ્ઞાન કહ્યું. ધર્મ થનારને ભેદવિજ્ઞાન જ પહેલું કારણ કહ્યું. આહા..હા...! ૧૭મી ગાથામાં એમ આવ્યું હતું કે, પહેલો આત્માને જાણવો. અહીં એ જ કહ્યું (કે), પહેલામાં પહેલું ભેદવિજ્ઞાન કરવું. પરથી જુદો (કરવો). કારણ કે પરથી એકત્વબુદ્ધિ છે એ જ મિથ્યાત્વ અને અધ્યવસાય છે. આહા..હા...! એ યોગના કંપન કે દયા, દાન, વ્રતના રાગનો અંશ એની સાથે એકત્વબુદ્ધિ એ જ મિથ્યાત્વ ભાવનો અભેદ ભાવ છે. પરની સાથે અભેદ છે. આહા..હા...! એટલે પ્રથમ સંવર કરવાનું પહેલું કારણ ‘ભેદવિજ્ઞાન કહ્યું છે તેની ભાવનાના ઉપદેશનું કાવ્ય કહે છે :-’ એ ભેદવિજ્ઞાન થયું એની ભાવનાનો ઉપદેશ કહે છે. આહા..હા...! આખો દિ’ આ ધમાલ કરે, ભગવાનની ભક્તિ કરે ને પૂજા કરે ને પૈસા ખર્ચે એથી ધર્મ થઈ જાય એ વાત છે નહિ. (એ) બધો આસ્રવ છે. આહા..હા...!

અહીં તો ત્યાં સુધી (કહ્યું કે), મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ પાંચ જે બંધના કારણ છે, પાંચથી એકત્વબુદ્ધિ તોડવી, પાંચથી ભેદ કરવો એ ભેદજ્ઞાન પ્રથમ કારણ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- મુદ્દાની રકમ આપ કહો છો ને.

ઉત્તર :- મૂળ વસ્તુ છે. પહેલાં આવી ગયું છે કે, સમ્યક્ થતાં, ક્ષાયિક સમકિત થતાં યોગનો પણ એક અંશ નાશ થાય છે. એકત્વબુદ્ધિ નાશ થઈ તો એટલો કંપનનો યોગનો નાશ થયો. આહા..હા...! અહીં એ લીધું છે ને ? મિથ્યાત્વ, અવ્રત, અજ્ઞાન અને યોગ માથે લીધા ને ? ભાવાર્થમાં ચાર બોલ લીધા છે. ઈ ચારની સાથે એકત્વબુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી અધ્યવસાય મિથ્યાત્વ છે. આહા..હા...! એ ચારથી એકત્વબુદ્ધિ તોડીને, ચારથી એકત્વબુદ્ધિ –

યોગથી પણ એકત્વબુદ્ધિ તોડીને. આહા..હા...! ગજબ વાત છે !

પોતે ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! અનંત પવિત્રતાના ગુણનો પિંડ છે તેને યોગ ને રાગના ભાવથી ભિન્ન કરવો... આહા..હા...! એ પ્રથમ સંવરનું ભેદવિજ્ઞાન કારણ છે. એ પહેલામાં પહેલું ભેદવિજ્ઞાનનું કારણ છે. આહા..હા...! પહેલું શું કરવું ? ભેદવિજ્ઞાનના પ્રકારમાં વાત લે ત્યારે એમ લ્યે (કે), પહેલું વિકલ્પથી ભેદજ્ઞાન કરે છતાં એ વસ્તુ નથી. (ભેદ) પાડે, આમ બે ખરા ને, એટલે વિકલ્પ આવે. આનાથી જુદો છું, આનાથી જુદો છું, આનાથી જુદો છું. પણ એ બધું તૂટીને યોગની એકતાની બુદ્ધિ પણ તૂટી જાય. આહા..હા...! રાગની એકતાની બુદ્ધિ તો તૂટે પણ આત્મપ્રદેશનું કંપન, એમાંથી પણ અંશે યોગની એકતા તૂટી જાય. આ..હા...! તે કહે છે. ૧૨૯ (કળશ).

સમ્પદ્યતે સંવર ણ સાક્ષા-

ચ્છુદ્ધાત્મતત્ત્વસ્ય કિલોપલમ્ભાત્ ।

સ ભેદવિજ્ઞાનત એવ તસ્માત્

તદ્ભેદવિજ્ઞાનમતીવ ભાવ્યમ્ ।।૧૨૯।।

(ઘણ: સાક્ષાત્ સંવર:) ‘આ સાક્ષાત્ (સર્વ પ્રકારે) સંવર...’ ધર્મ. આ..હા...! સંવર (એટલે) આસ્રવનો અભાવ અને કર્મનું નહિ આવવું એવું જે પ્રથમ સાક્ષાત્ સંવર. ‘(સર્વ પ્રકારે) સંવર...’ આહા..હા...! ખરેખર (શુદ્ધ-આત્મ-તત્ત્વસ્ય ઉપલમ્ભાત્) ‘શુદ્ધ આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિથી...’ પ્રાપ્તિ, (એટલે) ‘ઉપલમ્ભાત્’ અનુભવ. પરનો જે અનુભવ એકત્વબુદ્ધિમાં છે, રાગ-દ્વેષ, દયા, દાન અને યોગ એની સાથે એકત્વબુદ્ધિનો જે અનુભવ છે એ છોડીને આત્માની સાથે એકત્વબુદ્ધિનો અનુભવ. આહા..હા...! આવું આકરું પડે એટલે માણસ પછી બીજા રસ્તે ચડી જાય. વ્રત કરો ને તપ કરો. એનાથી ધર્મ થશે. શુભભાવ કરો, શુભભાવ ખૂબ (કરો). શુભભાવ તો આસ્રવ છે અને આસ્રવની એકત્વબુદ્ધિ છે તે મિથ્યાત્વ છે. આહા..હા...! અહીં તો ચારની એકતાબુદ્ધિ તોડવાનું કહ્યું ને ! મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અવિરતિ અને યોગ. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- મિથ્યાત્વ સાથે એકતા તોડતાં બધું છૂટી જાય.

ઉત્તર :- ઈ બધું છૂટે, સાથે જ તૂટે છે. એના પ્રકાર બતાવવાના છે ને ! પરથી એકત્વબુદ્ધિ છૂટે એમાં યોગ ને કષાયની એકતાની બુદ્ધિ સાથે તૂટી જાય છે. એટલે પહેલું આવી ગયું છે. એટલે અંશે તો અવિરતિ તૂટી જાય છે, એટલે અંશે યોગ - કંપન તૂટી જાય છે. આહા..હા...! આસ્રવમાં આવી ગયું છે. જેટલે અંશે આત્મા રાગથી ભિન્ન કરી અને ભેદજ્ઞાન કરે છે અને મિથ્યાત્વ ટાળે છે તેટલે અંશે ત્યાં મિથ્યાત્વનો તો અભાવ થાય છે પણ અવિરતિ એટલા અંશે જે જાતની તીવ્ર (હતી એ) નીકળી જાય છે. તેમ યોગનું કંપન જેટલું છે એટલું કંપન એકતાબુદ્ધિમાં રહેતું નથી. જેટલું કંપન પહેલું હતું એવું એકત્વ

ભગવાનઆત્માની સાથે એકત્વબુદ્ધિ થઈ એટલા કંપનનો અભાવ થાય છે. આહા..હા...! હવે અહીં તો હજી (લોકોને) શુભભાવથી ધર્મ (મનાવવો છે). અહીં તો કહે (છે), યોગના કંપનના અંશનો અભાવ ત્યારે ચારેથી એકત્વબુદ્ધિ તૂટે છે. આહા..હા...! આવું આકરું કામ છે.

મુમુક્ષુ :- ક્ષાયિક સમકિત થઈ જાય છે.

ઉત્તર :- ઈ સમકિત જ છે. અહીં અપ્રતિહતની જ વાત છે આમાં. આહા..હા...!

(શુદ્ધ-આત્મ-તત્ત્વસ્ય ઉપલમ્માત્) જ્યારે પરથી ભેદજ્ઞાન કરે છે ત્યારે તેને શુદ્ધ પરમાત્મા આત્મા છે, એનો અનુભવ થાય છે. એનું નામ ભેદજ્ઞાન અને દર્શનની અપેક્ષાએ એનું નામ સમ્યગ્દર્શન, સ્થિરતાની અપેક્ષાએ એનું નામ સ્વરૂપઆચરણ. આહા..હા...! કારણ કે જેટલું કષાયમાં એકત્વ હતું એટલી બુદ્ધિ તૂટી એટલું કષાયના અભાવનું પરિણમન પણ થયું. આહા..હા...! સ્વરૂપાચરણની (કેટલાક) ના પાડે છે ને ? સ્વરૂપાચરણ ચોથે (ગુણસ્થાને) હોય નહિ, ભાઈ ! 'વિદ્યાનંદ', 'વિદ્યાનંદ' ને ? 'વિદ્યાસાગર'.

અહીં તો કહે છે પ્રભુ ! એકવાર સાંભળ. એક કોર પરિપૂર્ણ ભગવાન અક્રિય જોગ કંપન રહિત, કષાય રહિત, મિથ્યાત્વ રહિત, અવ્રત રહિત, પ્રમાદ રહિત એવું જેનું સ્વરૂપ છે એનો પરથી ભિન્ન પડીને અનુભવ થતાં જેટલા અંશો છે એમાંથી એક એક અંશ બધા સાથે તૂટી ગયા. મિથ્યાત્વ ટળતાં બધા ચારે પ્રકારના અંશો ઓછા થઈ ગયા, અંશ તૂટી ગયો. એની સાથે એકત્વબુદ્ધિ રહી નહિ. આહા..હા...! જ્ઞાન ને સમકિત ધારા કષાય રહિત, યોગના કંપન રહિત થઈ ગઈ. ભલે થોડી (હોય). આ..હા...! આવું છે. માણસને મધ્યસ્થથી આગ્રહ છોડીને શાસ્ત્રને જે કહેવું છે એ મધ્યસ્થથી પોતાની દૃષ્ટિમાં લ્યે. પણ આ તો પોતાની દૃષ્ટિ પ્રમાણે શાસ્ત્રનો અર્થ કરે. એટલે બધા ઊંધા અર્થ થાય.

એ જ સાક્ષાત સંવર. આ..હા..હા...! સાક્ષાત સંવર, પ્રત્યક્ષ સંવર. આ..હા...! રાગ ને યોગથી એકત્વબુદ્ધિ તૂટતાં ભગવાનઆત્મા સાથે સાક્ષાત્ એકત્વબુદ્ધિ થાય છે. છે ને ? ઈ 'સાક્ષાત (સર્વ પ્રકારે)...' ખરેખર શુદ્ધ આત્મતત્ત્વના અનુભવથી થાય છે. એ બધું શુદ્ધ આત્મતત્ત્વ તરફના વલણથી શુદ્ધ આત્મતત્ત્વ તરફના ઝુકાવથી એ અનુભવ થાય છે. કષાય ને અજ્ઞાન ને યોગ, એનો અંશ પણ ત્યાં તૂટી જાય છે. આહા..હા...! કેટલાક કહે છે કે, 'સોનગઢ'વાળાએ સમકિત મોંઘું કર્યું. સહેલું હતું (ઈ) મોંઘું કર્યું. આ દેવ-ગુરુમાં ધર્મ માન્યા અને વ્રત કરવા એ એના - અજ્ઞાનીના સમકિત. આહા..હા...!

પરમાત્માનો એ પોકાર છે, પ્રથમમાં પ્રથમ સંવરનું મુખ્ય પ્રથમ કારણ ભેદવિજ્ઞાન છે. એનો અર્થ કે જે અભેદબુદ્ધિથી છે તેનાથી ભિન્ન પડવું એ પ્રથમ કારણ છે. આહા..હા...! કેવી વાત છે ! આ..હા...! ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, શુદ્ધ સ્વભાવનું અસ્તિ તત્ત્વ , જેની બધી સત્તા શુદ્ધ છે એની એકતાબુદ્ધિમાં, અનુભવમાં પરથી ભિન્ન પડી જાય છે ત્યારે એ સંવરનું કારણ થાય છે. અને શુદ્ધ આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિથી.. આહા..હા...! શુદ્ધ આત્મતત્ત્વનો

અનુભવ (ભેદવિજ્ઞાનતઃ એવ) જોયું ? ‘ભેદવિજ્ઞાનથી જ થાય છે.’ રાગની ક્રિયા ને દયા ને દાન ને વ્રત ને ભક્તિ, તપસ્યા એનાથી ભેદજ્ઞાન થાય છે એમ નથી. એનાથી તો ભેદ કરવો છે. જેનાથી ભેદ કરવો (છે) એનાથી ભેદ થાય ? આહા..હા...! આકરી વાત છે, ભાઈ ! અત્યારની પ્રથા અને વીતરાગમાર્ગ (બન્નેમાં) આખો બહુ ફેરફાર છે, ઘણો ફેરફાર, ઘણો ફેરફાર. (બધા) મિથ્યાત્વના પોષક છે. વ્રત કરો, તપસ્યા કરો (તો) તમારું કલ્યાણ થશે. એ મિથ્યાત્વનું પોષક છે, મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ છે. આ..હા...! મોટા ગજરથ કરો, રથયાત્રા કાઢો, પાંચ-પચીસ લાખ ખર્ચાને મોટી પ્રભાવના કરો.. એ બધામાં ધર્મ માનવો એ મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- ગજરથ કાઢવામાં દોષ નથી, એમાં ભલું માનવું તે દોષ છે.

ઉત્તર :- એને ભલું માનવું એ મિથ્યાત્વ છે. ઈ પોતે વસ્તુ મિથ્યાત્વ નથી. એ મારા છે, એમ માનવું એ મિથ્યાત્વ છે. આહા..હા...! મારું તો જ્ઞાનસ્વરૂપ અને આનંદ સ્વરૂપ છે. એમાં આ યોગ ને રાગને પોતાનો માનવો એ જ મિથ્યાત્વ છે. આહા..હા...! ઝીણી વાત છે.

શરીરની ક્રિયા અને શુભભાવ એને સહેલો થઈ ગયો. એમાંથી જાણે હવે ધર્મ થઈ જશે. અહીં કહે છે, કલેશ કરો તો કરો. ઈ ભક્તિનો ને રાગનો, પૂજાનો, જાત્રાનો રાગ છે એ કલેશ કરો તો કરો પણ ધર્મ નથી, એમાં ધર્મની ગંધ નથી. એ ‘નિર્જરા અધિકાર’માં આવે છે. કલેશ કરો તો કરો. આહા..હા...! ઈ શુભરાગ કલેશ છે. આહા..હા...! કેમ વાત બેસે ? સાંભળવા મળે નહિ હજી. મૂળિયાની વાત અહીં તો ભેદવિજ્ઞાનનો અનુભવ એ ભેદવિજ્ઞાનથી જ થાય છે. આત્મતત્ત્વનો અનુભવ ભેદવિજ્ઞાનથી જ થાય છે. આ..હા...! માથે કહ્યું ને ? ‘સંવરનું પહેલું જ કારણ ભેદવિજ્ઞાન...’ છે. એ કહ્યું. આહા..હા...!

શુદ્ધ આત્મા... જેમાં તીર્થંકર ગોત્ર જે ભાવે બંધાય એ ભાવ પણ ધર્મ નથી. એ ભાવ પણ પુણ્ય છે. ખરેખર તો એ અધર્મ છે. ધર્મથી બંધન ન થાય અને જે ભાવે બંધન થાય તે ધર્મ નહિ. આહા..હા...! ક્યાં પહોંચવું ? (સંવત) ૧૯૮૫માં પહેલું કહ્યું. ‘બોટાદ’માં ૧૯૮૫ની સાલ(માં) હજારો માણસ (આવતા). ત્રણસો ઘર તે બધું આવે. ‘કાનજીમુનિ’ વ્યાખ્યાન આપવા બેઠા છે. લોકોના ઢગલા આવે, ઢગલા. માય નહિ. બહાર બેસે. તે દિ’ ૧૯૮૫ની સાલમાં કહ્યું. પોષ મહિનો હતો. કીધું, જે ભાવે તીર્થંકર ગોત્ર બંધાય એ ધર્મ નહિ. ધર્મથી બંધાય નહિ અને બંધાય તે ભાવ ધર્મ નહિ. અને બહુ (કડક) ભાષાથી કહીએ તો એ અધર્મ છે. આહા..હા...! કારણ કે જે ભાવે તીર્થંકર ગોત્ર બંધાણું એ ભાવનો નાશ કરશે તો વીતરાગ થશે. તીર્થંકર પ્રકૃતિ બંધાણી માટે એ હવે કેવળજ્ઞાન પામશે, એમ નથી. આહા..હા...! જે ભાવે બંધાણું તે ભાવને તોડશે ત્યારે તો વીતરાગ થશે પછી તો કેવળ થાશે, પછી તો એ પ્રકૃતિનો ઉદય આવશે. આ..હા...! એમાં આત્માને શું લાભ થયો ? આહા..હા...! આવે,

હોય છે. પૂર્ણ ન હોય ત્યાં એ ભાવ આવે પણ છે એ બંધનું કારણ.

અહીં તો શુદ્ધ આત્મતત્ત્વનો અનુભવ થાય છે અને તે શુદ્ધ આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ.. આહા..હા...! થાય છે. (ભેદવિજ્ઞાનતઃ એવ) ‘ભેદવિજ્ઞાનથી જ થાય છે.’ એમ કીધું. (ભેદવિજ્ઞાનતઃ એવ) એમ છે ને ? ‘એવ’ છે ને ‘એવ’ ? (ભેદવિજ્ઞાનતઃ એવ) નિશ્ચય પડ્યો છે. (ભેદવિજ્ઞાનતઃ એવ) જેને આત્માની અનુભવની પ્રાપ્તિ થાય અને ભેદવિજ્ઞાનથી જ થાય. રાગની સહાયથી કે પુણ્ય-પાપ, દયા, દાનની સહાયથી થાય એમ નથી. આહા..હા...! હવે આવું હોય તો ખળભળાટ થાય કે નહિ ? તમારા પેલા ‘કપિલ કોટડિયા’ને ખળભળાટ(થઈ ગયો). બધાને ક્રિયાકાંડમાં ધર્મ મનાવવો છે એટલે ખળભળાટ.. ખળભળાટ થઈ ગયો. એ અનાદિનું છે, ઈ કંઈ નવું નથી, બાપુ ! આહા..હા...!

અહીં તો ઈ કીધું, તે શુદ્ધ આત્મતત્ત્વનો અનુભવ ‘ભેદવિજ્ઞાનથી જ થાય છે.’ બીજો કોઈ ઉપાય જ નથી, બીજી કોઈ એની વિધિ નથી, બીજી કોઈ એની રીત નથી. આહા..હા...! આચાર્યોએ તો સૂર્યની જેમ ચોખ્ખી વાત મૂકી દીધી. દુનિયાને બેસે કે ન બેસે. માણસને બેસે (કે) ન બેસે. આહા..હા...! વાત તો જુઓ ! ‘સમ્પદાતે’ તે શુદ્ધાત્માનો અનુભવ (ભેદવિજ્ઞાનતઃ એવ) આહા..હા...! ગજબ વાત છે ! પહેલેથી શરૂઆત તે ઠેઠ (સુધી) પરથી જુદું સ્વના અનુભવથી જ ધર્મ – સંવર થાય છે. આ..હા...! જેટલો પરથી ભેદ કરીને અભેદમાં આવે એટલો ધર્મ. આગળ હજી ભેદ રહી જાય એનાથી પછી જુદો પડે એટલો ધર્મ. એ જેટલો રહે એટલો આસ્રવ. આહા..હા...!

(ભેદવિજ્ઞાનતઃ એવ) છે ને એમાં શબ્દ ? (સ ભેદવિજ્ઞાનતઃ એવ) મૂળ શ્લોક(ની) ત્રીજી લીટી છે. ભેદવિજ્ઞાન જ. આહા..હા...! આ ‘જ’માં તો એકાંત થઈ જાય. ભગવાનનો માર્ગ અનેકાંત છે. એકાંત છે એટલે ભેદવિજ્ઞાનથી થાય અને અભેદથી ન થાય એનું નામ અનેકાંત છે. આહા..હા...! (લોકો કહે), ભગવાનનો માર્ગ તો ‘જ’ એકાંત હોય નહિ. અહીં પૂરો એકાંત કીધો. ભેદવિજ્ઞાનથી જ મુક્તિ થાય, એકાંત છે. સમ્યક્ એકાંત, નિશ્ચયનય (છે). આહા..હા...! હવે આ બધા થોથા કરીને બેસે. સામાયિક કર્યા, પોસા કર્યા, પડિકમ્મણા કર્યા, (એ બધા) થોથા કર્યા. એ તો મિથ્યાત્વના પોષક છે. આહા..હા...!

નાનામાં નાની રાગની ક્રિયા કે કંપનની (ક્રિયા થાય) એની એકતાબુદ્ધિ તે મિથ્યાત્વ છે. અને નાનામાં નાનું પહેલું ભેદજ્ઞાન એ કંપન અને રાગથી ભિન્ન પડેલું ભેદવિજ્ઞાન મુક્તિનું કારણ છે. આહા..હા...! એમાં છે કે નહિ ? આહા..હા...! કેવો શ્લોક મૂક્યો છે ! ‘સમ્પદાતે સંવર ઇષ સાક્ષાચ્છુદ્ધાત્મતત્ત્વસ્ય કિલોપલમ્બાત્ । સ ભેદવિજ્ઞાનત એવ તસ્માત્’ એમ પાછું. આહા..હા...! સાક્ષાત સંવરની – ધર્મની પ્રાપ્તિ (થાય) એ શુદ્ધ આત્મતત્ત્વના અનુભવથી (થાય) અને તે શુદ્ધ આત્મતત્ત્વનો અનુભવ ભેદજ્ઞાનથી થાય છે. આહા..હા...! ભેદવિજ્ઞાનથી સંવર થાય છે અને આત્માના સ્વભાવની અભેદતાથી સંવર થાય છે. પરથી ભિન્નતા થઈ

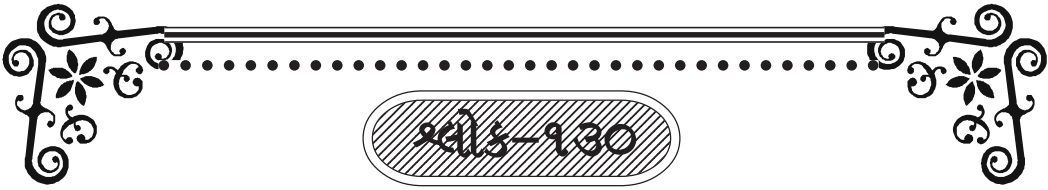
અને પોતાના સ્વભાવની એકતા થઈ. આ જ એનો ધર્મનો અને સંવરનો ક્રમ છે. આ..હા...!

મુમુક્ષુ :- ભેદવિજ્ઞાન અને આત્મધ્યાન બન્નેથી સંવર થાય ?

ઉત્તર :- આત્મધ્યાન એક જ છે. ભેદવિજ્ઞાન એ જ આત્માનું ધ્યાન છે. રાગથી ભિન્ન પડીને આત્મા તરફ ઢળ્યો છે એ જ ધ્યાન છે. આહા..હા...! કષાય ને એનાથી ખસ્યો, હઠ્યો તો સ્વભાવ તરફ આવ્યો એ જ ધર્મ છે, એ જ આત્મા છે. આ..હા..હા...!

‘તસ્માત્’ ‘માટે..’ શું કહ્યું ? કે, ધર્મનું મૂળ કારણ ભેદજ્ઞાન અને ભેદવિજ્ઞાન માટે ‘તત્ ભેદવિજ્ઞાનમ્’ તે માટે ભેદવિજ્ઞાન ‘અત્યંત ભાવવાયોગ્ય છે.’ આહા..હા...! અંતરમાં એને રાગથી ભિન્ન અને કંપનથી ભિન્ન (છે), એમ ભાવવાયોગ્ય છે. બહુ સરસ શ્લોક છે. સંવરના છેલ્લા શ્લોક ! આહા..હા...! ભેદવિજ્ઞાન જ મુક્તિનું કારણ છે. ‘માટે...’ એ માટે ‘તે ભેદવિજ્ઞાન અત્યંત ભાવવાયોગ્ય છે.’ અંતરમાં એકાગ્ર થવા લાયક છે. આ..હા...! એ જ ભેદવિજ્ઞાનનું મૂળ છે. બહુ ટૂંકી ભાષા છે.

ભાવાર્થ :- ‘જીવને જ્યારે ભેદવિજ્ઞાન થાય છે...’ રાગ અને વિકલ્પથી જુદો પડે છે. આહા..હા...! ‘જીવ જ્યારે આત્માને અને કર્મને યથાર્થપણે ભિન્ન જાણે...’ યથાર્થપણે ભિન્નપણે જાણે છે. એકલું જાણવું નહિ. અંદરમાં યથાર્થપણે ભિન્નપણે જાણે છે ‘ત્યારે તે શુદ્ધ આત્માને અનુભવે છે,...’ ત્યારે તે શુદ્ધ આત્માના આનંદને અનુભવે છે. ‘શુદ્ધ આત્માના અનુભવથી આસ્રવભાવ રોકાય છે...’ એનાથી આસ્રવ રોકાય છે ‘અને અનુક્રમે સર્વ પ્રકારે સંવર થાય છે.’ આ વિધિએ અનુક્રમે સંવર થાય છે. આ રીતે ધર્મ થાય છે. આ..હા...! ‘માટે ભેદવિજ્ઞાનને અત્યંત ભાવવાનો ઉપદેશ કર્યો છે.’ ઠીક ! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ એમ કહે છે. ‘માટે ભેદવિજ્ઞાનને અત્યંત ભાવવાનો ઉપદેશ કર્યો છે.’ આહા..હા...!

શ્લોક-૧૩૦

(અનુષ્ટુભ)

ભાવયેદ્ભેદવિજ્ઞાનમિદમિચ્છન્નધારયા ।

તાવદ્યાવત્પરાચ્યુત્વા જ્ઞાનં જ્ઞાને પ્રતિષ્ઠતે । ।૧૩૦ । ।

હવે, ભેદવિજ્ઞાન ક્યાં સુધી ભાવવું તે કાવ્ય દ્વારા કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- (ઇદમ્ ભેદવિજ્ઞાનમ્) આ ભેદવિજ્ઞાન (અચ્છન્ન-ધારયા) અચ્છન્નધારાથી (અર્થાત્ જેમાં વિસ્થેદ ન પડે એવા અખંડ પ્રવાહરૂપે) (તાવત્) ત્યાં સુધી (ભાવયત્) ભાવવું (યાવત્) કે જ્યાં સુધી (પરાત્ ચ્યુત્વા) પરભાવોથી છૂટી (જ્ઞાનં) જ્ઞાન (જ્ઞાને) જ્ઞાનમાં જ (પોતાના

સ્વરૂપમાં જ) (પ્રતિષ્ઠતે) ઠરી જાય.

ભાવાર્થ :- અહીં જ્ઞાનનું જ્ઞાનમાં ઠરવું બે પ્રકારે જાણવું. એક તો મિથ્યાત્વનો અભાવ થઈ સમ્યગ્જ્ઞાન થાય અને ફરી મિથ્યાત્વ ન આવે ત્યારે જ્ઞાન જ્ઞાનમાં ઠર્યું કહેવાય; બીજું, જ્યારે જ્ઞાન શુદ્ધોપયોગરૂપે સ્થિર થઈ જાય અને ફરી અન્યવિકારરૂપે ન પરિણમે ત્યારે તે જ્ઞાનમાં ઠરી ગયું કહેવાય. જ્યાં સુધી બન્ને પ્રકારે જ્ઞાન જ્ઞાનમાં ન ઠરી જાય ત્યાં સુધી ભેદવિજ્ઞાન ભાવ્યા કરવું. ૧૩૦.

શ્લોક ૧૩૦ ઉપર પ્રવચન

હવે એની ગાથા. ‘ભેદવિજ્ઞાન ક્યાં સુધી ભાવવું...’ હવે કહે છે. પરથી ભિન્ન અને સ્વભાવની એકતા ક્યાં સુધી કરવી ? પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી. આ..હા...!

ભાવયેદ્ભેદવિજ્ઞાનમિદમિચ્છન્નધારયા ।

તાવદ્યાવત્પરાચ્યુત્વા જ્ઞાનં જ્ઞાને પ્રતિષ્ઠતે ।।૧૩૦।।

ઓ..હો..હો...! (ઇદમ્ ભેદવિજ્ઞાનમ્) ‘આ ભેદવિજ્ઞાન...’ ‘ઇદમ્’ એટલે આ.. ભેદવિજ્ઞાન (અર્થાત્) રાગથી ભિન્ન, વિકલ્પથી ભિન્ન એવું જે ભેદવિજ્ઞાન. (અચ્છિન્ન-ધારયા) ‘અચ્છિન્નધારાથી (અર્થાત્ જેમાં વિચ્છેદ ન પડે એવા અખંડ પ્રવાહરૂપે)...’ આહા..હા...! ઘડીકમાં પરથી જુદો અને વળી ઘડીકમાં પરથી એકત્વ એમ નહિ. આહા..હા...! પરથી જુદાની અચ્છિન્નધારાએ ભાવના કરવી.. આહા..હા...! આચાર્યોના તીવ્ર શબ્દો પંચમ આરા માટે આ કહે છે ? પંચમ આરાના સાધુ છે, પંચમ આરાના શ્રોતાને કહે છે. કોઈ એમ કહે કે, પંચમ આરામાં કાંઈ નથી. કહે છે ને ? એક ‘શ્રુતસાગર’ છે. ‘શ્રુતસાગર’ સાધુ. ‘શાંતિસાગર’ના કેડાયતમાં. (ઈ કહે છે) અત્યારે તો શુભજોગ જ હોય, બસ ! અર..ર...! આવું ગજબ કરે છે. કોઈ પાછું સામું બોલનાર ન મળે, કોઈ પૂછનાર ન મળે. તમે આ શું કહો છો ? શુભભાવ તો અભવીને અનંતવાર હોય છે. શુભભાવ તો અનંત વાર કર્યો છે (પણ) ધર્મ ન થયો.

‘આ ભેદવિજ્ઞાન અચ્છિન્નધારાથી (અર્થાત્ જેમાં વિચ્છેદ ન પડે એવા અખંડ પ્રવાહરૂપે) ત્યાં સુધી...’ (તાવત્) નામ ‘ત્યાં સુધી...’ આહા..હા...! (ભાવયેત્) ‘ભાવવું કે જ્યાં સુધી...’ (પરાત્ ચ્યુત્વા) ‘પરભાવોથી છૂટી...’ તદ્દન પરભાવથી છૂટીને એકલું જ્ઞાન – આત્મા રહી જાય ત્યાં સુધી ભેદજ્ઞાનની ભાવના કરવી. આ..હા...! એકવાર કર્યું એટલે પછી થઈ રહ્યું એમ નહિ પણ પછી પછી ઠેઠ સુધી સ્વરૂપનું ઘોલન રહ્યા જ કરે, સ્વરૂપ તરફની દશાનો પુરુષાર્થ રહ્યા જ કરે, એ (અચ્છિન્ન-ધારયા) ભેદવિજ્ઞાન છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- બારમા ગુણસ્થાન સુધી.

ઉત્તર :- પહેલેથી શરૂઆત, સાતમેથી. ઈ બારમું-બારમું કાંઈ નહિ. અહીં ગુણસ્થાન લીધા જ નથી. ગુણસ્થાન જીવમાં છે જ નહિ. નથી આવ્યું ઈ ? ગુણસ્થાન જીવમાં છે જ નહિ. અહીં તો રાગથી પરથી ભિન્ન કરીને પોતામાં સંપૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી ભાવવું, આટલી વાત (છે). એમાં વચ્ચે ગુણસ્થાન આવે પણ એ વાત લીધી હતી, પણ જીવમાં ગુણસ્થાન છે જ નહિ. આહા..હા...! આવી વાતું છે. ગુણસ્થાન ભેદવાળું છે. એનાથી પણ ભેદ પાડીને અભેદ કરવું છે. આહા..હા...! પછી કહેવાય એને પહેલેથી ભેદ પાડીને કરે તો ચોથું આવે, વિશેષ એકાગ્ર થાય તો પાંચમું આવે એમ કહેવાય. વિશેષ સ્થિરતા થાય (એટલે) છઠ્ઠું-સાતમું આવે. પણ એ પર્યાયબુદ્ધિ પર લક્ષ નહિ, એમ કહે છે. ચૌદ ગુણસ્થાન એ પર્યાયબુદ્ધિ છે. આહા..હા...!

અખંડ જ્ઞાયકભાવ પૂર્ણ પરમાત્મા, અતીન્દ્રિય આનંદનો ભરચક ભરેલો કોઠાર. આહા..હા...! અતીન્દ્રિય આનંદનો ભરચક ભરેલો ભંડાર, એની તરફની ભાવના પૂર્ણ સ્થિરતા ન થાય ત્યાં સુધી કરવી. આહા..હા...! આવો વખત મળે ક્યાં ? આ..હા...! છોકરાને સાચવવા, ઘરમાં પચીસ-ત્રીસ માણસ થાય અને આ મોંઘવારી. એક એક માણસને પચાસ પોણોસોનો ખર્ચ તો થાય. વીસ માણસ હોય તો પંદરસો રૂપિયા જોઈએ. આહા..હા...! આકરું કામ છે.

અહીં તો કહે છે કે, શુભવિકલ્પ જે આવે એનાથી ભેદજ્ઞાન ભાવવું, પૂર્ણ જ્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી (ભાવવું). આહા..હા...! છે ને ? ‘પરભાવોથી છૂટી જ્ઞાન જ્ઞાનમાં જ...’ જ્ઞાન એટલે આત્મા. આત્મા આત્મામાં જ ‘(પોતાના સ્વરૂપમાં જ) ઠરી જાય.’ ત્યાં સુધી પરથી જુદો પાડવો. એકદમ ઠરી જાય. આહા..હા...! ચારિત્રની યથાખ્યાત ચારિત્ર દશા ભેદવિજ્ઞાનથી (થાય) ત્યાં સુધી એણે ભાવવું. ભેદઅભ્યાસ આવે છે ને ? કળશમાં બે-ત્રણ ઠેકાણે આવે છે. ભેદ-અભ્યાસ ચારિત્રને માટે પણ. આહા..હા...!

ભાવાર્થ :- ‘અહીં જ્ઞાનનું જ્ઞાનમાં ઠરવું બે પ્રકારે જાણવું.’ આત્મા આત્મામાં ઠરે એ બે પ્રકારે (છે). ‘એક તો મિથ્યાત્વનો અભાવ થઈ સમ્યગ્જ્ઞાન થાય અને ફરી મિથ્યાત્વ ન આવે ત્યારે જ્ઞાન જ્ઞાનમાં ઠર્યું કહેવાય;...’ એકતાબુદ્ધિ તોડીને સ્વમાં એકત્વ આવ્યો એને પણ અહીંયાં ભેદવિજ્ઞાન કહેવાય. આહા..હા...! ‘અને જ્યારે જ્ઞાન શુદ્ધોપયોગરૂપે સ્થિર થઈ જાય...’ ઉપયોગ વર્તમાનમાં જ્યારે શુદ્ધ ઉપયોગ થઈ જાય. પહેલા શુદ્ધ ઉપયોગ પૂર્ણ નહોતો થયેલો. કોઈ વખતે થતો. બીજામાં (કહે છે), પૂર્ણ જ્યાં સુધી (ન થાય ત્યાં સુધી). ‘જ્ઞાન શુદ્ધોપયોગરૂપે સ્થિર થઈ જાય અને ફરી અન્યવિકારરૂપે ન પરિણમે...’ આ..હા..હા...! ‘ત્યારે તે જ્ઞાનમાં ઠરી ગયું કહેવાય.’ પહેલું સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષાએ ઠરી ગયું કહેવાય. પણ એટલું હજી પૂર્ણ ઠર્યું નથી. પછી જ્ઞાન જ્ઞાનમાં તદ્દન ઠરી જાય ત્યાં સુધી ભેદજ્ઞાન રાખવું. આહા..હા...! આવા ભાવ અને આવા ભાવના અર્થો. અજાણ્યા માણસને એમ (લાગે) કે, આમાં કરવું શું ? કરવાનું ન આવ્યું ? ભાઈ ! આહા..હા...! પ્રભુ ! તું મોટો પડ્યો છો તું. તારા પરમાત્મા

પાસે તો સિદ્ધની પર્યાય પણ કંઈ કિંમતની નથી. એટલી તારી શક્તિ છે. આહા..હા...! એવો જે ભગવાનઆત્મા, એને રાગની એકતાબુદ્ધિથી તોડીને સ્થિર થવું એ પહેલા નંબરનું છે અને પછી.. પહેલો નંબર એટલે ઊંચો એમ નહિ, પહેલેથી એમ. પછી અંદરથી સ્થિર થવું, અસ્થિરતામાંથી છૂટીને સ્થિર થવું એ ઊંચા પ્રકારનું ભેદજ્ઞાન. ઠેઠ વીતરાગતા થાય ત્યાં સુધી ભેદજ્ઞાન કરવું, કહે છે. આહા..હા...!

શુદ્ધરૂપ થઈ જાય ‘અને ફરી અન્યવિકારરૂપે ન પરિણમે ત્યારે તે જ્ઞાન ઠરી ગયું કહેવાય. જ્યાં સુધી બન્ને પ્રકારે જ્ઞાન જ્ઞાનમાં ન ઠરી જાય...’ બન્ને પ્રકારે એમાં એક તો મિથ્યાત્વ ટળીને સમકિતમાં આવે અને પછી અસ્થિરતા ટળીને શુદ્ધ ઉપયોગમાં આવી જાય. એ બન્ને પ્રકારે ભેદજ્ઞાન કરવું. આહા..હા...! એ ‘બન્ને પ્રકારે જ્ઞાન જ્ઞાનમાં ન ઠરી જાય ત્યાં સુધી ભેદવિજ્ઞાન ભાવ્યા કરવું.’ આહા..હા...! ખરેખર તો રાગથી કે વિકલ્પથી જુદો પડ્યો, ઈ જુદો પડ્યો એ તો પછી એનું કંઈ ભેદજ્ઞાન કરવું પડતું નથી, પણ પુરુષાર્થનું વલાણ એ બાજુ રહ્યા જ કરે અને અહીં રાગની ઉત્પત્તિ ન થાય અને ઉગ્ર પુરુષાર્થ કરે એનું નામ ઉગ્ર (રૂપે) ઠરી જવું, એમ કહેવાય છે. પહેલું સમકિત થઈને મિથ્યાત્વ ગયું એટલો ઠર્યો તો, પછી ચારિત્ર થઈને સ્વરૂપમાં ઠર્યો. એને પછી કંઈ (ભાવવાનું) હોય નહિ. ત્યાં સુધી આત્માને ભાવવો. એમ. આહા..હા...! ફરીને ભેદવિજ્ઞાનના મહિમાનો કળશ કહેશે, લ્યો !

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)